

дження: монографія / О. М. Ігнатів. – Х.: ТОВ “Вид-во “Формат Плюс”, 2008. – 296 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 19.10.2012 р. № 5076-VI із змін., внес. згідно із Законами: ВВР, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88; за станом на 16.07.2015 р. № 629-VIII. – [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 5-те вид. переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2008. – 1216 с.

6. Слуцька Т. І. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у сфері службової діяльності: навч. посіб. / Т. І. Слуцька. – К.: КНТ, 2007. – 168 с.

7. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту

прав і свобод людини і громадянина в Україні. – [Електронний ресурс]: www.ombudsman.gov.ua/files/alena/Доповідь_2015_10b.pdf.

8. Албул С.В. Кримінальне право України : навч.-метод. посіб. / С.В. Албул, Д.О. Балабанова, А.А. Березовський та ін.; за ред. В. О. Тулякова. – Одеса : Фенікс, 2010. – 456 с.

Воронцов А.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
факультету підготовки фахівців
кримінальної міліції ОДУВС
Надійшла до редакції: 23.11.2015

УДК 341.321.12

ПРАВО БІОЕТИКИ ЯК ДОКТРИНА ЗАХИСТУ БІОЛОГІЧНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ

Гринчишин О. О.

Біоетика є велінням часу, певною системою етичних проблем зумовлених бурхливим розвитком медичної та технологічної сфер, що визначає, які дії щодо живого об'єкта з моральної точки зору є неприпустимими, а які – неприпустимими. Правова доктрина у біоетичній сфері здійснює вплив на процеси правотворення і застосування юридичних приписів та норм у контексті біомедичних втручань у життєві процеси та виступає механізмом захисту біологічної цілісності людини. У правовій доктрині біологічна цілісність людини розглядається як вчення, філософська теорія, керівний принцип чи ідея у таких основних напрямках як трансплантація органів, репродуктивна медицина, генна інженерія та інше.

Ключові слова: біоетика, біоправо, біоюриспруденція, біологічна цілісність, право біоетики, правова доктрина.

В правовой доктрине биологическая целостность человека рассматривается как учение, философская теория, руководящий принцип или идея в следующих основных направлениях как трансплантация органов, репродуктивная медицина, генная инженерия и др.

Правовая доктрина биоэтики выступает одним из факторов упорядочения общественных отношений в биоэтической сфере, ее предмет чувствителен к реальным биоэтическим проблемам. Важность и необходимость доктринальных разработок в сфере биоэтики подтверждается также и тем, что они свидетельствуют о восприятии обществом новых вызовов времени, которыми являются появление биотехнологий и развитие медицины, осознание значимости права биоэтики, понимание сущности и содержания. В различных правовых системах правовая доктрина биоэтики, несмотря на все различия исторического развития, научных взглядов и стилей мышления, решает одни и те же юридические проблемы, касающиеся бытия человека.

Ключевые слова: биоэтика, биоправо, биоюриспруденция, биологическая целостность, право биоэтики, правовая доктрина.

The biological integrity of the person in the legal doctrine is regarded as a philosophical theory, guiding principle or idea in such areas as organ transplantation, reproductive medicine, genetic engineering, and more.

The bioethics legal doctrine is one of the factors of ordering social relations in the field of bioethics which subject is sensitive to real bioethical issues. Doctrinal developments in the field of bioethics are of importance and necessity which is confirmed by the fact that they indicate the public perception of new challenges of time such as emergence of biotechnology and medicine development, awareness of the importance of biolaw, understanding its nature and content. Despite of all differences of historical development of scientific views and styles of thinking legal doctrine of bioethics solves the same legal problems relating to human existence in various jurisdictions.

Key words: Bioethics, biolaw, biojurisprudence, biological integrity, the law of bioethics, legal doctrine.

Постановка проблеми. Розвиток науки та техніки охоплює всі сфери людського життя. За допомогою сучасних досягнень у медицині людство отримало змогу втручатися у всі етапи людського буття починаючи з планування життя, аж до смерті живого організму чи його окремих елементів – органів, тканин, клітин. Такий прогрес ставить під загрозу концепцію фізичної і моральної недоторканності особи.

Пошук aurea mediocritas (з [лат.](#) – золота середина) у біоетичних питаннях, а саме – компромісу між етичним, моральним та законним є вкрай непростим. Наприклад, офіційна позиція держави виражена у нормативних актах щодо абортів і трансгенної інженерії може викликати не лише осуд у суспільстві, а й збурення та протести навіть у світських державах. Аномія від лише етичного до законного гіпостазується у біоетичній сфері.

Цінність життя та здоров'я людини, виражена в біоетичних принципах, знаходить своє нормативно-правове закріплення через біоправо. З'ясування місця біоетики та права біоетики у доктринальній системі захисту біологічної цілісності людини стало метою даної статті.

Стан дослідження. Першість у виокремленні біоетики як самостійної дисципліни заслужено належить В. Потте-

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

ру. Подальшому розвитку біоетики сприяли дослідження А. Геллегерса, Т. Бічампа, Дж. Чілдресса, Е. Згречча, С. Спінзанті, Д. Томази та інших. В Україні проблематику правового регулювання біоетичних проблем вивчали Ю. І. Кундієв та П. М. Вітте, які є зачинателями і виразниками української біоетичної думки. Серед сучасних українських вчених, які формують національну доктрину біоетики, варто виокремити І. Бойка, В. Грищенко, Р. Гревцову, В. Дахна, О. Мусій, С. Пустовіт, Я. Сенюта, С. Стеценка, Т. Тарахонич, В. Третьякова та інших. Їхні праці та розробки інших дослідників стали теоретико-методологічним підґрунтям даної статті.

Виклад основних положень. Ключовим у бутті людини є її життя, воно є базовою аксіологічною величиною, яка поєднує в собі фізіологічні, психологічні та духовні компоненти. Як висловився німецький філософ Г. Гегель, "життя - це все, що охоплює існуюче" [1, с. 12].

Життя повинно характеризуватися якісною ознакою. Якісне життя можна окреслити як гармонійний, стабільний буттєвий стан особистості; це поняття, що наповнене гармонійним злагодженим ритмом двох складових: тілесної і духовної. Тілесна складова ґрунтується на ідеї біологічної безпеки життя особистості й неминуче пов'язане зі здоровою їжею, чистою водою, адекватним природним оточенням. Духовний компонент поняття якісного життя передбачає повагу до людської гідності, забезпечення її свобод і прав, можливість творчості, самореалізації, високу свідомість і систему життєвих цінностей [2, с. 68].

Безпосереднім елементом якісного життя є здоров'я, яке зберігає пріоритетну значущість в ієрархії біосоціальних цінностей. Під здоров'ям слід розуміти сукупність умов буття людини, при яких живий організм здатний виконувати в сукупності свої фізичні, психічні, соціальні та духовні функції.

Водночас здоров'я є цінністю-засобом, бо, за словами Платона, "існує не саме по собі", а є умовою існування ще значимішої цінності - життя. Можна жити, будучи нездоровим, але не можна, будучи здоровим, не жити [3, с. 3].

Намагання людства покращити якість життя, продовжити його тривалість є рушійною силою для розвитку науки і техніки. Однак поява біомедичних технологій, особливо тих, які радикальним чином впливають на буття людини та її природу, ставить суспільство перед потребою захисту існуючих ціннісних систем, усталених у процесі еволюції, спостерігається дегресія поваги до чужого життя та здоров'я заради задоволення власного вітального (життєвого) "Я".

На думку Е. Фромма, сучасна людина відчужена від себе, близьких і природи, адже "...людські відносини стали відносинами автоматів, відчужених один від одного..." [4, с. 159]. Людина сприймає себе, свої сили як товар, який повинен приносити їй прибуток. Як зазначає Кашинцева О. Ю., наслідки розвитку конкретних галузей фундаментального природознавства і утворених на їх основі нових технологій сприймаються суспільством з погляду соціально-політичних та етичних колізій. Очевидним є конфлікт між захистом приватної сфери життя людини, недоторканності її біологічної цілісності з інтересами суспільства та науки [5, с. 203].

Втручання у людське життя та здоров'я повинно не лише ґрунтуватися на етичних критеріях, а й мати нормативну "захисну" базу. Саме тому виникнення та розвиток біоетики як самостійної науки та зокрема біоправа є буттєво зумовленим процесом, необхідним для захисту

біологічної цілісності людини.

Польський дослідник Р. Токарчик вважає, що традиційна етика трансформується у біоетику, традиційне право - у біоправо, традиційна юриспруденція - у біоюриспруденцію. Ці перетворення стосуються також прав людини, яким потрібно було б надати нової форми прав життя - біоправа [6].

У літературі подекуди ототожнюються такі поняття як біоетика, біоюриспруденція та біоправо, тому в даній статті вважаємо за доцільне провести певне розмежування цих суміжних понять, хоча в основі всіх трьох визначень присутній корінь "біо", що вказує на їх спільну онтологію.

Так, біоетика є міждисциплінарною наукою, що виникла у другій половині ХХ століття і займається вивченням морально-етичних, соціальних і юридичних проблем біологічної, медичної, інвайроментальної діяльності в контексті захисту буття людини.

Термін "біоюриспруденція" вперше був запропонований професором Р. Токарчиком. Він запозичив це поняття від грецького слова "bios", яке позначає життя, та латинського "jurisprudencia" - знання про право або навіть мудрість [7, с. 85]. Онтологія біоюриспруденції має справу зі складними для вирішення питаннями, до яких належить розрізнення між людською істотою й особистістю, і також пов'язана із соціальним життям у значній різноманітності його проявів, серед яких - релігія, мораль, культура, політика, економіка та інше [8, с. 250].

На думку упорядників монографічної праці під назвою "Правова доктрина України" можна провести паралель між біоетикою та біоюриспруденцією, з одного боку, та філософією права і теорією права - з другого. На їхній погляд контроверза біоетики та біоюриспруденції полягає у:

- по-перше, більш тісному зв'язку біоюриспруденції з правом, із правовим інструментарієм, що відображається і в назві, і в соціальному призначенні біоюриспруденції;

- по-друге, у принципах біоюриспруденції та біоетики, котрі фактично у концентрованому вигляді відображають сутність цих наукових напрямів;

- по-третє, якщо біоетика значною мірою має характер ідеальної моделі поваги до людини, захист її прав та свобод від досягнень біології та медицини, то біоюриспруденція значною мірою констатує та досліджує ті обставини, які склалися [9, с. 370].

Отже, незважаючи на співзвучність мети та завдань біоетики та біоюриспруденції, за своїми ознаками вони таки мають певні відмінності.

"Біоправо без біоетики є сліпим, і біоетика без біоправа є пустою" [10, с. 212]. Біоетика та біоправо, за Р. Токарчиком, є двома нормативними системами, які пов'язані між собою спільною метою вирішення конфліктів і дилем навколо охорони життя. Біоправо, вважає він, по суті, має переваги над біоетикою у контексті ефективності не лише охорони від загроз життю, а й можливої та обґрунтованої потреби покращення його якості [10, с. 204].

Сама біоетика є радше кодифікатором дилем сучасності навколо біосу. Біоправо є нормативно-правовим напрямом біоетики - правом біоетики, яке покликане забезпечувати її етичний "мінімум".

Біоетика є поєднанням філософії моральності з етичними нормативними постулатами. Натомість, біоправо, яке надихається біоетикою, є системою права, що формується, ґрунтуючись на філософських засадах

біоюриспруденції. Інші інтерпретації біоправа розглядають його аналогічно з біоетикою, не розкриваючи окремі філософські засади в біоюриспруденції. Біоетика, як і біоправо, однаково є особливими правами життя, котрі висловлюються за допомогою біонорм. З огляду на це, їх зв'язок з правами людини можна розглядати разом, за посередництвом характеристики біоправа [1, с. 90].

До прикладу, американська правова доктрина чітко не розмежує біоетику та біоправо. Так Т. Боушамс та Дж. Чайлдрес виділяли спільні принципи біоетики та біоправа, а саме: 1) повага до самостійності людини; 2) невчинення зла; 3) добродійність; 4) справедливість.

Визнають однакові принципи біоетики та біоправа також і європейські мислителі. Зокрема, у Європейській концепції принципів біоетики та біоправа (офіційна назва "Basic Ethical Principles in European Bioethics and Biolaw. Autonomy, Dignity, Integrity and Vulnerability") виділяють принципи автономії, гідності, цілісності і вразливості [11, с. 243]. Крім того, засадовими для європейської біоетики та біоправа є принципи: "роби благо", "не нашкодь", конфіденційності, невтручання в приватне життя, - які лягли в основу нормативно-правової бази європейських країн у контексті національних Конституцій (Франція, Фінляндія, Португалія, Норвегія, Ірландія, Швейцарія) або окремих законодавчих актів у сфері охорони здоров'я (Австрія, Бельгія, Італія, Греція).

Здійснення належної етичної експертизи дотриманням умов біологічної цілісності людини під час лікування, проведення клінічних випробувань, відповідно до міжнародного законодавства є засобом контролю будь-якого медичного втручання чи наукового дослідження, предметом інтересу якого є людина, людське тіло чи жива матерія на непорушність біоетичних принципів.

Функцію контролю за дотриманням міжнародних етичних стандартів наукових досліджень у сфері біології та медицини покладено на відповідні професійні інституції, якими на національному рівні стали етичні (біоетичні) комітети, комітети з етики, етичні комісії тощо [12, с. 16].

Як уже було зазначено, основним міжнародним принципом права біоетики є пріоритет інтересів однієї людини над інтересами суспільства. Право розпоряджатися своїм тілом та здоров'ям у світлі людської гідності повинно розглядатися з точки зору прийнятності таких дій в етичному полі. Розвиток біоетики та права біоетики в Україні є важливим етапом на шляху демократизації суспільства та запровадження міжнародних стандартів життя. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. Основним Законом також передбачено невід'ємне право на життя (стаття 27), право на повагу до гідності (стаття 28) і право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29). [13] Деталізувати й конкретизувати положення Конституції, що стосуються охорони здоров'я, покликаний Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" Так у преамбулі до Закону зазначається, що кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, повинні забезпечувати пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдоско-

налення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [14]. Окрім того, законодавчою владою прийнято низку законів та підзаконних нормативно-правових актів що безпосередньо стосуються системи охорони життя, здоров'я та довкілля.

Аналізуючи вищевказані принципи можна стверджувати про прагнення нашої держави на правовому рівні закріпити пріоритет як тілесної, так і духовної біологічної цілісності людини шляхом створення національної правової бази у сфері захисту прав людини, зокрема у сфері охорони здоров'я.

Висновки. Втручання в життєві процеси спричиняє не лише теоретичні, термінологічні питання, а й глибокі моральні та юридичні проблеми.

Сучасне праворозуміння, зважаючи на швидкоплинний процес розвитку нанотехнологій, не повинно втрачати зв'язку з ціннісними орієнтирами суспільства. Усвідомлюючи важливість біологічної цілісності людини на шляху до гуманізації науково-дослідної діяльності, демократизації суспільних відносин світова спільнота прагне до вдосконалення етико-правових стандартів біомедичних, генетичних досліджень. Значна увага приділяється концептуальним підходам до визначення сутності та змісту біоетики та права біоетики в юридичній науці та філософські аспекти вивчення їх природи.

Під правовою доктриною розуміють сукупність наук, знань, ідей про певне правове явище; вона охоплює широкий спектр принципово важливих методологічних питань, може започаткувати розвиток відповідної теорії - права біоетики як складового елемента правової системи загалом. У контексті юриспруденції доктрину права біоетики слід розуміти як вчення про право та ідеї, що підтримують й відстоюють систему принципів, уявлень, поглядів на природу, суспільство і людину з біоетичних позицій. Правова доктрина біоетики виступає одним із чинників упорядкування суспільних відносин у біоетичній сфері, її предмет є чутливими до реальних біоетичних проблем. Важливість і необхідність доктринальних розробок у сфері біоетики підтверджується також і тим, що вони свідчать про сприйняття суспільством нових викликів часу, усвідомлення значущості права біоетики, розуміння його сутності та змісту. У різних правових системах правова доктрина біоетики, незважаючи на всі відмінності історичного розвитку, наукових поглядів і стилів мислення, вирішує одні й ті ж юридичні проблеми, які стосуються буття людини.

Універсальні принципи біоетики та біоправа покликані узагальнити етико-правовий мінімум для реалізації права людини розпоряджатися своїм тілом (життям, здоров'ям). Сучасний стан та перспективи розвитку біоетики та права біоетики повинні виходити із поваги до життя людини, інтереси якої мають бути вищими за інтереси суспільства, науки та політики.

Література

1. Tokarczyk R.A. Biojursprudencja. Podstawy prawa dla XXI wieku. - Lublin, 2008. - s. 101.
2. Ліщинська О. Цінність життя як аксіологічний орієнтир етико-прикладного знання / О. Ліщинська // Університетська кафедра. Культурологія. Аксіологія. Філософія. Етнологія. Дискусії. Рецензії. Анотації : альм. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; Ін-т приклад. та проф. етики ; [голов. ред. Ю. Вільчинський]. - Київ : КНЕУ, 2013. - Вип. 2. - С. 57-73 [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/3666>, вільний (дата звернення 30.02.2016).

3. Платон Сочинения в четырех томах / Платон. – Изд-во Санкт-Петербургского университета, изд-во Олега Абышко. – СПб, 2006. – Т. 2. – 626 с.

4. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1989. – 272 с.

5. Кашинцева О.Ю. Право біоетики та медичне право: новий напрямок наукових досліджень / О.Ю. Кашинцева // Часопис Київського університету права. – 2009. – Вип. 4. – С. 202-208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/202.pdf (дата звернення 14.03.2016)

6. Tokarczyk R.A. Biojurisprudence. Foundations of Law for the Twenty-First Century. – Lublin, 2008. – p. 109.

7. Tokarczyk R.A. Biojurisprudencja. Nowy nurt jurisprudencji. – Lublin, 1997. – s. 11.

8. Tokarczyk R. The outline of the subject of biojurisprudence (part 1) // Публічне право № 3(11). – 2013. – С. 179-187 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KJQkvY-RbQcJ:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/pp_2014_1_26.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 10.03.2016)

9. Правова доктрина України: у 5 т. – Харків: Право, 2013. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. – 976 с.

10. Tokarczyk R.A. O konieczności transformacji koncepcji praw człowieka w koncepcję prawa życia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/filpr_2012_2_20.pdf вільний (дата звернення 10.03.2016).

11. Rendtorff J. D. Basic ethical principles in European bioethics and biolaw: Autonomy, dignity, integrity and vulnerability / Jacob Dahl Rendtorff // Towards a foundation of bioethics and biolaw: Medicine, Health Care and Philosophy. 2002. – P. 235-244 : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1021132602330#page-1> вільний (дата звернення 20.03.2016)

12. Кашинцева О. Ю. Вплив етико-правових норм на легітимність наукового результату у сфері біомедичних досліджень / О. Ю. Кашинцева // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2014. – № 6 (80). – С. 5-12 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ndiiv.org.ua/Files2/2014_6/4.pdf вільний (дата звернення 11.03.2016).

13. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 серпня 1996 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>, вільний (дата звернення 20.02.2016)

14. Закон України "Про основи законодавства України про охорону здоров'я" // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>, вільний (дата звернення 20.02.2016)

*Гринчишин О.О.,
аспірант кафедри теорії та історії держави і
права, конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 15.11.2015*

УДК 343.214(477)

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ

Меркулова В. О.

У статті розглядається реформування, якого зазнало кримінальне законодавство України в останні п'ять років, що у підсумку відтворюється в змісті та характері здійснення кримінального правосуддя. Безумовним є той факт, що реформування відбувається відповідно до міжнародно-правових стандартів та врахування міжнародного досвіду; у напрямку посилення та уточнення тих положень, які забезпечують права суб'єктів кримінально-правового конфлікту на усіх стадіях правосуддя; посилюють залежність обсягу кари та факту реального відбування призначеного судом покарання від тяжкості вчиненого діяння, особливостей винної особи та можливостей його дострокового виправлення; відтворюють найактуальніші сучасні проблеми боротьби із певними видами злочинності.

Ключові слова: правосуддя, Кримінальний кодекс, кримінальне законодавство, покарання, кримінальна відповідальність.

В статті рассматривается реформирование, ко-

торого понесло уголовное законодательство Украины в последние пять лет, в итоге воспроизводится в содержании и характере осуществления уголовного правосудия. Безусловным является тот факт, что реформирование происходит в соответствии с международно-правовыми стандартами и учета международного опыта; в направлении усиления и уточнения тех положений, обеспечивающих права субъектов уголовно-правового конфликта на всех стадиях правосудия; усиливают зависимость объема казни и факта реального отбывания назначенного судом наказания от тяжести совершенного деяния, особенностей виновного лица и возможности его досрочного исправления; воспроизводят самые актуальные современные проблемы борьбы с определенными видами преступности.

Ключевые слова: правосудие, Уголовный кодекс, уголовное законодательство, наказание, уголовная ответственность.